

Відділ освіти
Селидівської міської ради
Гірницька загальноосвітня школа І – ІІ ступенів №18

**Конспект уроку з української літератури
на тему: «П. Куліш «Чорна рада».
Показ протистояння сил
державотворення і руїнництва.
Характеристика центральних образів»
(9 клас)**

Сапунова Олена Йосипівна
учитель української мови та літератури

Тема. П. Куліш «Чорна рада». Показ протистояння сил державотворення і руїнництва. Характеристика центральних образів.

Мета: продовжити знайомити школярів із змістом твору П.Куліша «Чорна рада», охарактеризувати образи головних героїв твору, досліджуючи протистояння сил державотворення і руїнництва; розвивати пізнавальні інтереси учнів, спостережливість, уміння аналізувати історичні факти, порівнювати, робити висновки, давати характеристику літературним персонажам, критично оцінювати їх поведінку; вміння оцінювати прочитане та висловлювати власні думки з цього приводу; виховувати повагу до творчої особистості П.Куліша, історичного минулого рідного народу; національну самосвідомість, патріотичні почуття.

Тип уроку: формування знань, умінь і навичок (урок історико – літературної правди).

Форми і методи роботи: робота в групах, використання ІКТ, «Групування», «Сенкан», «Анкета твору», рольова гра, «Мікрофон».

Обладнання: портрет П.Куліша, текст роману «Чорна рада», уривки з к/ф «Чорна рада», реж. Микола Засєєв – Руденко, 2001 р., мультимедійні презентації, картки – самооцінювання.

Випереджувальні завдання:

1. Прочитати роман «Чорна рада»;
2. Робота в «домашніх групах»:
  - 1) Група «Коперайтерів» - підготувати рекламу за змістом прочитаного роману «Чорна рада»;
  - 2) Спільне завдання – заповнити «Анкету твору»;
  - 3) Індивідуальне завдання – підготувати вправу для перевірки знання учнями героїв твору.

Хід уроку

I Організаційний момент

- Доброго дня, діти! Вітаю Вас на сьогоднішньому уроці літератури.
- Щоб вам краще працювалося, налаштуємо себе на активну роботу за допомогою аутотренінгу. Повторюйте подумки за мною. (СЛАЙД 1)

Аутотренінг

Я – старшокласник, що працює на своє майбутнє.

Я – творча особистість, що прагне бути оригінальною, нестандартною, сучасною.

Я думаю, замислююсь, аналізую.

Я хочу якомога більше знати. (СЛАЙД 2)

Учитель

Простягніть долоню. Подаруйте для роботи на уроці старанність, наполегливість, творчість. Простягніть іншу долоню. На неї я дарую вам свою любов, повагу, хочу, щоб після сьогоднішнього уроку ви стали ще мудрішими.

А тепер обміняйтесь дарунками. Доторкніться долонею до долоні, потисніть один одному руки, побажайте успіху на уроці. (СЛАЙД 3)

Учитель

- Кожна людина має у своєму серці найдорожчі слова, найщиріші почуття. Але є слово, яке зігріває серце усім. І слово це – Батьківщина.

II Хвилинка виразного читання

- А зараз я пропоную пошепки промовити слова молитви за Україну.

Молитва за Україну

(хорове читання пошепки)

Боже великий, єдиний,

Нам Україну храни,

Волі і світу промінням,

Ти її осіни

***

Світлом науки і знання

Нас, дітей, просвіти,

В чистій любові до краю,

Ти нас, Боже, зрости

***

Молимося, Боже єдиний,

Нам Україну храни,

Всі свої ласки – щедроти

Ти нас люд наш зверни

***

Дай йому волю, дай йому долю,

Дай доброго світу,

Щастя дай, Боже, народу

І многая, многая літа. (СЛАЙД 4)

Ліричний відступ учителя

- Україна – дивовижно багата країна: степи і гори, моря і ріки, ліси і корисні копалини. Та найбільший скарб – люди: вродливі і сильні, закохані в свій край, уміють постояти за його свободу, здатні до будь – якої фізичної й розумової праці, високі духовно, бо мають не лише хліб, а й найпісennieше слово, свою невмирущу співучу мову. Відомий український письменник і публіцист Євген Сверстюк помітив: «Коли вдивляєшся на Заході в обличчя людей, і порівнюєш із нашими, то наш народ видається вродливішим і від натури дужчим у своїй кореневій системі». Та випали на долю українців найсуворіші випробування: постійні набіги зажерливих сусідів, вікове залежне становище, завжди тяжка праця і нужденне існування. Чому ж так складається? Чому саме так?

Чому ж такі дивні, навіть парадоксальні, суперечності супроводжують нас усе життя?

III Повідомлення теми, мети, завдань уроку; очікувані результати

- Сьогодні на уроці ми з вами зазирнемо у творчу лабораторію П.Куліша і спробуємо розкрити секрети його художньої майстерності і звернемося до твору, який І. Франко назвав «найліпшою історичною повістю в нашій літературі». Проаналізуємо образи претендентів на гетьманську булаву, визначимо історичну та художню правду у творі, з'ясуємо, яким же повинен бути справжній патріот, державний діяч України. Спробуємо творчо осмислити події далекого минулого, поглянувши на них очима людини ХХІ ст.

Тема нашого уроку: П. Куліш «Чорна рада». Показ протистояння сил державотворення і руїнництва. Характеристика центральних образів твору.

Девіз уроку: мислити логічно і критично, висловлюватися – чітко й лаконічно, досліджувати – глибоко й майстерно, працювати – творчо й активно. (СЛАЙД 5)

Учитель

- Протягом уроку ми зробимо проблемно – тематичний аналіз твору «Чорна рада», а головне – спробуємо зрозуміти: «Як же треба жити, щоб не соромно було перед власною совістю, перед народом, перед батьківщиною та своїми нащадками» і дати відповідь на проблемні запитання, поставлені на початку уроку.
Запишіть, будь – ласка, дату, тему уроку.

Учитель

- Запрошую Вас на урок історико – літературної правди.
- Сподіваюсь на вашу плідну співпрацю. Звертаю увагу, що за творчу та активну роботу ви будете сьогодні одержувати один із козацьких клейнодів – булаву (учитель демонструє).

- Епіграфом до нашого уроку я пропоную висловлювання П.Куліша :

«...Дбаймо про свою будучину,
знаймо добре, що ми в себе вдома,
серед своєї рідної сім'ї, у своїй рідній хаті,
що ніхто нам її не дасть, ніхто не підійме,
ніхто ж не обігріє та не освітить так, як ми самі».

(СЛАЙД 6)

Метод «Гроно очікувань»

- Чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?
- Про що сподівається дізнатися?(СЛАЙД 7)

IV Актуалізація опорних знань

1. Емоційна підготовка учнів

(демонстрація кадрів з к/ф «Чорна рада», реж. Микола Засєєв – Руденко, 2001 р.)

Учитель

- Яка музика звучить у фільмі? (Мінорна, сумна)

Саме таким сумним і тривожним видалися події, що відбувалися на Україні в роки Руїни, коли після смерті Б. Хмельницького почалася боротьба за гетьманську владу.

2. Перевірка виконання учнями домашнього завдання

- А почнемо ми ваш урок з перегляду ваших мультимедійних завдань.

Слово надаємо нашим коперайтерам.

(Учні презентують рекламу за змістом прочитаного роману «Чорна рада»)

(ДОДАТОК 1)

Учитель

- Які ж таємниці знав творець роману «Чорна рада»?
- Звідки черпав натхнення?
- Що ми знаємо про твір? (СЛАЙД 8)
  - Діти, я знаю, що ви у мене талановиті і здібні, тому запрошую вас до творчої лабораторії, де ви зможете висловити власні думки, судження, переживання щодо змісту твору, характеристики головних персонажів. У лабораторії ми проведемо значну частину

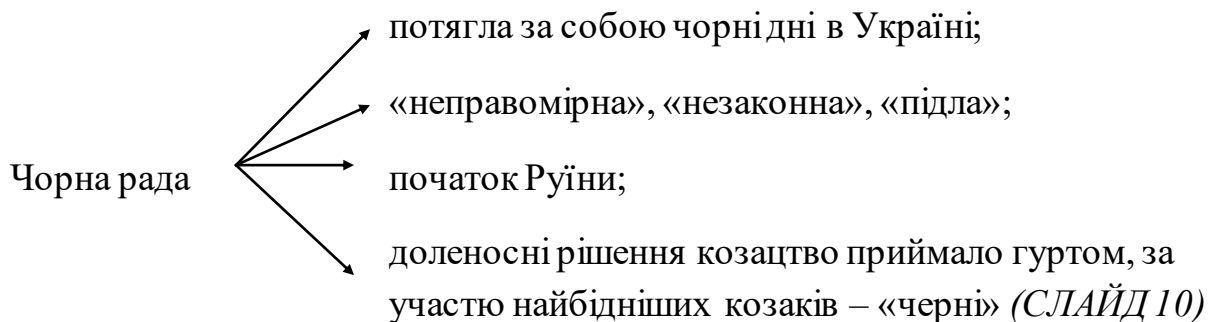
уроку, працюючи трьома групами: «Історики», «Літературознавці», «Дослідники». (СЛАЙД 9) Наша лабораторія має декілька відділів.

Творча лабораторія

Почнемо роботу з першого відділу – «Підготовчого», де ми складемо гроно до назви прочитаного твору.

Групування

- Які асоціації викликають у вас слова «Чорна рада»?

«Літературний батл»

У другому відділі на нас чекає «Літературний батл». Працюючи в «домашніх групах», ви заповнювали «Анкету твору», яка і буде основою «батла».

До роботи запрошуємо керівників груп. Виберіть, будь – ласка, номери завдань та підготуйтеся до виступу.

(Не забувайте про правила співпраці в групах)(СЛАЙД 11)

Анкета твору

1. Джерела написання роману «Чорна рада»	Літопис Самовидця; Український фольклор; Історичні факти
2. Скільки років Куліш працював над романом? Яким роком датуються події, що відбуваються у творі?	14 років 1663р.
3. Які історичні події лягли в основу твору?	Події після Переяславської угоди 1654 р. Боротьба за гетьманство
4. Жанр твору	Роман – хроніка (за роками)
5. Сюжет твору	Дві сюжетні лінії: а) кохання;

	б) історія України (суспільно – історична)
6. Герої твору	Яким Сомко, полковник Шрам, Петро Шрам, Іван Брюховецький, Леся Череванівна, Черевань, Матвій, Гвинтовка, Васюта, Кирило Тур, Божий Чоловік, Чорногор, Пугач, народ.
7. Як ви розумієте назву твору?	«Чорна рада» - народна рада; несправедлива
8. Письменник, що вплинув на написання твору?	Вальтер Скотт
9. Місто, де відбувалася Чорна рада?	Ніжин
10. Гетьман, після смерті якого почався поділ України?	Богдан Хмельницький
11. Доба Руїни	Час в історії України після смерті Б.Хмельницького до гетьманування І.Мазепи
12. Що виховує твір «Чорна рада» в українців?	Національну свідомість

Перевірка індивідуального завдання

Тепер завітаємо до третього відділу нашої лабораторії, де напишемо цитатний диктант «Хто цей персонаж», який нам підготував «Олімпійський резерв класу».

Цитатний диктант «Хто цей персонаж?»

- «Чоловік сей був у короткій старенькій свитині, у полотняних штанях, чоботи шкапові, протоптані, і пучки не видно. Хіба по шаблі можна б догадатися, що воно щось не просте: шабля аж горіла од золота; да й та на йому була мов чужа. І постать і врода в його була гетьманська. Так наче собі чоловічок простенький, тихенький. Ніхто, дивлячись на його, не подумав би, що в сій голові вертиться що – небудь, опріч думки про смачний шматок хліба да затишну хату».

(І. Брюховецький)

- «...був тяжко грошовитий, да й веселий пан із козацтва, що збагатились за десятилітню війну з ляхами...доскочив собі незчисленного скарбу, та після війни й сів хутором коло Києва».

(М. Черевань)

- «Був він син паволоцького пана, по прізвищу Чепурного, учився в Київській братській школі і вже сам вийшов. Як же піднялись козаки з гетьманом Остряницею, то він устряв до козацького війська, бо гарячий був чоловік... і не всидів би у своїй парафії, чуючи як ллється рідна йому кров за безбожний глум польських консистентів і урядників над українцями».

(І. Шрам)

- «Орел не козак».

(П. Шраменко)

- «Здоровенний козарлюга». Хоробрий лицар бунтарської й дещо химерної вдачі. Прагне до незалежності, відчайдушних учинків і козацького побратимства».

(К. Тур)

- «Молодиця свіжа й повновида, пряма, як тополя».

(Череваниха)

- «Чи заговорить, чи рукою поведе, чи піде по хаті – так усякому на душі мов сонечко світить».

(Леся)

- «...був воїн уроди, возраста і красоти зіло дивної, був високий, огрядний собі пан, кругловидний, русявий, голова в кучерях, як у золотому вінку, очі ясні, веселі, як зорі, і вже чи ступить, чи заговорить... Жартів не любив. Щирий і незлобливий був лицар, да все ж як і допечуть йому, то стережись тоді кожен».

(Я. Сомко)

- «Темний він був на очі, а ходив без проводиря, у латаній свитині і без чобіт, а грошей носив повні кишені. Що ж робив із тими грішми? Викупив невільників з неволі...»

(Божий Чоловік)

- «Був щирий козак, лучче йому з нудьги загинути, ніж панотця навек перечорнити і золоту славу гряззю закаляти».

(П. Шраменко)

- «Справді... був собі дідусь такий мизерний, мов зараз тільки з неволі випущений: невеличкий, похилий, очі йому позападали і наче до чого придивляються, а губи якось покривились, що ти б сказав – він і зроду не сміявся».

(В. Невольник)

- «Ще була молода і хороша, тільки бліднолика пані. Зараз було видно, що се не нашого пера пташка. Не та в неї хода, не та й постать, да й

українська одежа якось їй не припадала. А гарна чорноброва була пані».

(Настя – дружина Гвинтовки) (СЛАЙД 12)

У четвертому відділі лабораторії вам потрібно коротко охарактеризувати центральні образи твору, критично оцінити їх поведінку за допомогою сенканів.

Сенкани

- 1)
  1. Брюховецький
  2. Підступний, хитрий
  3. Обманює, зраджує, лицемірить
  4. Принизив авторитет України
  5. Зрадник
- 2)
  1. Сомко
  2. Мудрий, поміркований
  3. Мріє, не мириться, відстоює
  4. Прагне «зложити до купи обидва береги Дніпрові»
  5. Патріот
- 3)
  1. Шрам
  2. Чесний, скромний
  3. Бореться, підтримує, турбується
  4. Ідеалізує старшинську свідомість
  5. Патріот (СЛАЙД 13)

В останньому нашому відділі вам потрібно буде поставити себе на місце героїв твору і змодельовати можливі варіанти розвитку художніх подій.

- 1) Якби я був радником гетьмана Якіма Сомка...
  - Поради щодо підготовки виборів;
  - ставлення до різних верств населення, насамперед простолюду;

- поведінка в разі поразки

2) Якби переміг Яким Сомко...

- Можливий суспільно – державний розвиток України: соборна держава, демократизація суспільства, статус Січі

3) Якби мене тоді обрали гетьманом України...

Орієнтовна відповідь

- Я, майбутній гетьман України, козак хоч куди, волею своєю перед усім миром зобов'язуюсь:
  - 1) Лівобережну і Правобережну Україну з'єднати навіки воєдино;
  - 2) усім станам рівними бути;
  - 3) козаку – шабля і всяка зброя, селянину – земля і плуг, городянам – терези;
  - 4) суди – рівні, справедливі, відкриті;
  - 5) у зовнішніх відносин: із іншими державами жити в злагоді й мирі.(СЛАЙД 14)

(Презентація учнями завдань)

V Підсумок уроку

Прийшов час покинути нашу творчу лабораторію. Тож пропоную залишити в ній ваше бачення твору і пропозиції щодо виходу із певних життєвих ситуацій. Заповніть, будь ласка, «Моніторинг – пропозиції».

Моніторинг – пропозиція

№ п/п	Записи на темному тлі	Записи на світлому тлі
1	У творі викликає обурення...	Вихід:...
2	У творі викликає співчуття...	Вихід:...
3	Найтрагічніше у прочитаному...	Побажання героям:...
4	Найтрагічніше в наші дні...	Урок на майбутнє:...

(СЛАЙД 15)

Оцінювання роботи учнів на уроці

На уроці ви вміло характеризували героїв твору, критично мислили, працювали в групах. На мою думку:

- активно працював на уроці...

- вдало узагальнював думки...
- чітко відповідав на поставлені питання...
- вміло висловлювали власні думки...

Учитель

- Діти, а тепер об'єктивно кожен оцінить свою роботу на уроці «карткою самооцінювання».

Заповнення листів самооцінювання

Моя підготовка до уроку _____

Моя робота на уроці _____

Загальна кількість балів _____

(СЛАЙД 16)

Метод «Мікрофон»

Учитель

- Ось уже урок добігає кінця. Тож давайте підсумуємо все, про що ми дізналися на уроці, активізуємо свої знання із життя і подумаємо:
- *Чи є актуальними на сьогодні проблеми, порушені у творі?*
- *Для сучасників цей твір може служити...*
- *Які уроки подає нам П.Куліш?* (Оживляє наше історичне минуле; дає змогу осягнути серцем і розумом, взяти до уваги під час осмислення сьогоденних і вічних проблем, що доля держави залежить від кожного зокрема, і всіх загалом; залишаючи жити молодого Шрама, письменник дає надію на невмирущість таких людей, від яких залежить майбутнє України). *(СЛАЙД 17)*

Диференційоване домашнє завдання

1. Підготувати матеріал для характеристики образів твору (Петро Шраменко, Кирило Тур, Божий чоловік);
2. Написати міні – твір – роздум «Коли перегорнена остання сторінка роману»
3. Передати свої враження від прочитаного твору у вигляді поезії.

(СЛАЙД 18)

Заключне слово вчителя

- А я хочу звернутися до вас, молодого покоління українців. Не бійтеся заглядати в рятівне минуле, бо воно допоможе вам творити сучасне. Сила у ваших руках не менша, ніж у предківських. Та й душі не ледачі. Не змарнуйте їх. Любіть не тільки там, де лад, а й де ненависть, несіть правду туди, де лукавлять, єдняйте і зцілюйте там, де рветься і болить. Будьте для України сонцем всеочисним, що пропалює темряву, опромінюйте кожний закуток духовної прірви нашого часу.

Шукайте скарб у своїх душах, а не в землі,
відроджуйте духовні джерела, і тоді
багатою й вільною стане наша країна.

- Дякую за плідну співпрацю та взаєморозуміння!

(СЛАЙД 19)